RAFIKI

Världen är full av nya kompisar!

Nr 1 · 2015

Josef – vatten i kran eller tank på taket

Vattendjuret William

Pirayan – farlig eller inte?

TEMA: VATTEN

Hej!

Vad är det som du kan gå på, som kan vara varmt, kallt, mjukt eller hårt? Som kan ändra form, som inte försvinner och som har funnits i alla tider? Som du kan åka skidor på, simma och dyka i, åka skridskor på, tvätta fötterna och kläderna i….
Ja, det finns hur mycket som helst att göra med vatten.

I detta nummer kan du läsa hur Elisabeth i Kenya gör för att familjen ska få vatten (sidan 4) och hur det går till i Palestina, Guatemala och Sverige (sidan 8-10).

Vi möter också William, som gillar vatten så mycket att han plaskar i det flera gånger i veckan – och tävlingssimmar (sidan 11).

Om du någon gång råkar träffa på en piraya kan det vara bra att vara förberedd. Läs om den på sidan 12.

Kolla in tipset på näst sista sidan om hur ni i klassen kan tävla i en vattenlek och göra experiment.

Lycka till och blöta hälsningar

Rafiki

Vatten ger liv

Barnkonventionen
ARTIKEL
6
Alla barn har rätt till liv och utveckling

Du och alla barn har rätt att leva – ditt land ska se till att barnen kan leva och utvecklas! Du har rätt att utvecklas som den unika, fina person som just du är.

När du växer upp behöver du stöd och uppmuntran av vuxna runt omkring dig för att utvecklas. Du har rätt till ett hem där du känner trygghet. Rätt till mat och rent vatten så du kan hålla dig frisk och stark. Du får gå i skola och du har rätt till sjukvård om du blir sjuk.

Inget liv kan finnas utan vatten – vatten är liv. Allt vatten som finns har alltid funnits. Kanske har en dinosaurie badat i ditt spagettivatten för länge, länge sedan.

Jorden renar vattnet om och om igen. Därför är det viktigt att vi inte förgiftar vattnet så det inte kan renas längre. Läs mer om det på sidan 7.

I Sverige har vi gott om vatten. I många andra länder är det svårt att få tag på det. Då måste människor gå långt och bära tunga vattendunkar. Vattenrika områden kan vara anledningen till att länder krigar.
Rent vatten är en rikedom.

© Henry Hahne

Visste du att...

… i dag har 89 procent av världens befolkning säkra dricksvattenkällor.

…det ändå är 748 miljoner människor som saknar tillgång till säkert och rent vatten.

Källa: MDG Report 2014

Elisabeth

Ålder: 15
Klass: 8
Bor: Gangeisa, Kenya
Familj: mamma, pappa och sju syskon
Gillar: fotboll
Drömmer om: att utbilda mig så att jag kan hjälpa min familj att få det bättre

Elisabeth fyller på vatten i stora dunkar som hon ska bära hem.
FOTO: HELENA HÄGGQVIST

Elisabeth och hennes kompisar bor på en plats där det är väldigt torrt, i norra Kenya. Om man frågar dem vad fint eller bra väder är, skulle de nog svara: en regnig dag!

Kenya

I väntan på regnet

Åhej, åhå, åhej, åhåååå. Elisabeth firar upp den vattenfyllda plastdunken ur brunnshålet. Det börjar ljusna ute nu och flera flickor har kommit till brunnen. Elisabeth firar ner det åtta meter långa repet igen, drar upp och fyller på vatten i den stora dunken. Hon fortsätter till den är fylld.

Med vana händer lyfter Elisabeth upp den gula dunken på ryggen och bär den ungefär som en ryggsäck. Hon går hemåt genom det torra, steniga ökenlandskapet med den tunga lasten och får se sig för så hon inte snubblar. Det är nästan så att de ljusa plastsandalerna hittar vägen hem till byn Gangeisa själva nu. **För Elisabeth går till brunnen varje morgon innan skolan och varje eftermiddag. Att hämta vatten tar mer än en och en halv timma – varje gång.** Vattnet är lite salt och inte helt rent, så det måste kokas innan de kan dricka det.

När Elisabet lämnat av vattnet hemma skyndar hon vidare till skolan. Hon har nära – det tar bara fem minuter att gå dit!
I skolan läser de engelska, matematik och mycket annat. Och på rasterna hittar de på mycket roligt.

– Jag gillar att spela fotboll och vara med mina vänner, säger Elisabeth och ler.

Hon berättar om några utflykter de fått göra med skolan. Många av eleverna är födda i byn och har inte sett så mycket annat tidigare.

– Vi har varit i staden Marsabit som ligger åtta mil härifrån, vi har gått på museum. **Och vi har badat i Turkanasjön. Vi hade aldrig sett så mycket vatten på en enda plats som i en sjö.** Det kommer vi aldrig att glömma, säger Elisabeth och skrattar.

FOTO: HELENA HÄGGQVIST

En av hennes klasskamrater berättar att han nu vet vad en ö är. Att få se en båt på riktigt var helt nytt för de flesta av dem.

Det är torrt i Gangeisa – regnet har inte kommit på ett helt år nu. Det brukar annars vara regnperiod två gånger om året. Elisabeth bor i norra Kenya och hennes familj är nomader som lever på boskapsskötsel. Hennes pappa och två av hennes bröder som är herdar har tagit med familjens kameler och getter för att hitta bete. De är långt, långt borta och kommer inte hem på flera månader. Här i byn finns inget för djuren att äta.

Elisabeth och de andra som är kvar hemma får mjölk från några getter, som de kan ha kvar hos sig. Chai-te dricker de varje dag. Det är gott, med socker och mjölk i. Som middag äter de ris eller ugali, en majsgröt. Brödet kallas chapati och är ungefär som våra platta tortillabröd som vi har till tacos.

Runt om i byn hjälps man åt att hålla rent. Allt skräp samlas och bränns så det inte ska vara stökigt omkring manyattan (så kallas husen) och på andra ställen. Det blir ju en del skräp av 100 personer. Elisabeth berättar att hon blir glad av att prata om förändringar som planeras i byn – och att hon är glad över att få gå i skolan. Hennes föräldrar har inte fått göra det.

Eleverna i klass 4 i skolan i Kurkum läser samhällskunskap. FOTO: ANDREAS HALLMAN

– Min dröm är att utbilda mig för att kunna hjälpa mina föräldrar. Jag skulle bygga ett bättre hus och ordna med rent vatten. Och jag skulle se till att alla mina syskon skulle få gå i skolan och utbilda sig, säger Elisabeth.

I byn väntar man på regnet. För när det väl kommit dröjer det inte så länge innan det vuxit upp bete till djuren – och då kan alla papporna och syskonen flytta tillbaka till sina familjer igen.

Text: Helena Häggqvist/Camilla Sköld

Maria, Simon och deras klasskamrater berättar och sjunger om vad de har lärt sig om barns rättigheter. FOTO: ANDREAS HALLMAN

Kan vattnet ta slut?

Rafiki tycker det här med vatten är superspännande och åkte därför till Lund för att besöka Vattenhallen Science Center. Där pratade Rafiki med Stefan Zamudio som arbetar med att göra experiment tillsammans med barn.

Hej Stefan! Vad kan man upptäcka i Vattenhallen?

– Man kan experimentera och studera hur energi omvandlas i ett vattenkraftverk. Hur vatten renas i ett vattenreningsverk. Man kan också se hur vatten omvandlas mellan sina tre olika tillstånd: gas, vätska och fastform.

Varifrån kommer vattnet vi får i kranen här i Sverige?

– Det kommer främst från sjöar och älvar. Vattnet leds in i reningsverk som tar bort alla orenheter och gör det drickbart. Därefter åker vattnet upp i vattentorn och sedan ut till våra kranar så vi kan dricka det.

Kan jordens vatten ta slut?

– Allt vatten på jorden har funnits sedan urminnes tider och förnyas inte. Därför är det viktigt att vi tar hand om detta fem miljarder år gamla vatten som håller vår planet vid liv.

Varför har inte alla människor på jorden tillgång till vatten?

– Torka, ökenspridning, förorening och krig är viktiga förklaringar till vattenbristen.

Behöver vi spara på vattnet i Sverige?

– Sverige är ett av de länder i världen som har störst tillgång till vatten. Du behöver därför inte spara på kallvatten. Däremot är det bra att hushålla med varmvatten, eftersom det kostar mer pengar och kräver större mängd energi att tillverka.

Vad kostar en liter kallvatten i Sverige?

– Omkring 1 öre, om du tar det direkt från kranen. Upp till tusen gånger mer om du väljer att köpa det på flaska.

Text: Linus Edlund Foto: Kennet Ruona

SÅ MYCKET VATTEN ANVÄNDER DU

Varje dygn använder varje person i Sverige i genomsnitt 160 liter vatten:
10 liter för dryck och mat.
30 liter för toalettspolning.
30 liter för disk.
20 liter för tvätt.
60 liter för personlig hygien.
10 liter för övrig användning.

Visste du att...

...flytande vatten finns på 71% av jordens yta.

...havsvatten innehåller 3,5 % salt i genomsnitt.

Här hittar du mer information om vatten: www.svensktvatten.se och www.sydvatten.se

Dricksvatten

Hur funkar det hos dig?

Justa och Mariana

Rafiki har mött fyra tjejer och två killar som berättar hur det fungerar med deras dricksvatten. Några bor i Palestina, ett par i Guatemala och en i Sverige.

Justa Rufina, 11 år och Mariana Fermina, Guatemala.

Justa som går i femman övar fotbollspassningar med lillasyster Mariana. Hon stannar upp en stund för att berätta varför man måste vara rädd om vattnet och varför det inte är bra att förorena det.

– Det är väldigt viktigt att ta hand om naturen och vattnet. Finns det inget vatten för människorna att dricka så blir vi sjuka, säger Justa.

– Och man måste koka vattnet ordentligt innan man dricker det, annars kan man också bli sjuk, tillägger lillasyster Mariana. Flickorna förklarar att det är viktigt att brunnen som de hämtar sitt vatten ifrån är ren och att den är övertäckt så att det inte kan komma in skräp. I deras familj är det pappas uppgift att hämta vatten i brunnen. Den ligger precis utanför huset, så han behöver inte gå så långt. När han har tagit in vattnet förvaras det i plastdunkar. De ser ungefär ut som sådana saftdunkar som finns i affärerna i Sverige.

Plötsligt ropar en av Justas vänner att hon måste komma till fotbollsplanen nu genast. Justa ursäktar sig och springer med lätta steg iväg till kompisarna, som redan är uppvärmda och klara. Nu väntar en viktig fotbollsmatch mot tjejerna i grannbyn Chiul.

Josef, 12 år, Palestina.

Josef är 12 år och går i fjärde klass. Han bor i Palestina och får sitt dricksvatten från kranen hemma.

– Vattnet kommer från en källa under jord, förklarar Josef.

För att få bort bakterier innehåller vattnet lite klor – det luktar lite som på badhus.

– Ibland när det är brist på vatten så kommer kranvattnet från en tank på taket, säger Josef.

Det vattnet är inte rent och familjen måste använda ett filter för att kunna dricka det. Ibland, när tanken är tom, går hans mamma eller pappa till affären och köper vatten i plastflaskor.

Alva 9 år, Sverige.

Alva är nio år och går i trean. Hon bor med sin familj på landet, i en by som heter Kråkshult. Familjen får sitt vatten från en brunn nära huset.

– Men vi behöver inte gå till brunnen och hämta vatten. Vill jag ha ett glas vatten går jag till kranen och hämtar det. Vi har kranar i köket, på toaletterna och nere i källaren. Kranarna är som rör som sitter fast i väggen.

Hur blir vattnet rent?

– Det går genom ledningar till stora byggnader som silar och renar vattnet. De kallas reningsverk.

Intervjuer

Fadwa, 9 år, Palestina.

Fadwa bor i Gaza, som ligger i Palestina vid Medelhavet. Från Medelhavet får hennes familj också sitt kranvatten. Det innebär att vattnet smakar lite salt och används bara för att duscha och borsta tänderna.

– Dricksvattnet köper pappa i plastflaskor från butiken, säger Fadwa.

Under vissa perioder av året har de extra lite vatten på grund av torka. Då försöker de vara sparsamma när de borstar tänderna och tvättar sig.

Diego, 12 år, Guatemala.

Diego har precis varit på möte med andra unga i Chichaj där han bor. De träffas varje månad och får höra om olika teman, till exempel om hur man ska göra för att hålla sig frisk, vad som är bra att äta och hur man ska odla olika grönsaker. Diego är väldigt blyg och säger inte så mycket. Kanske är han lite extra blyg eftersom han får frågorna på spanska och inte k'iche som är det mayaspråk han pratar med sin familj.

Efter en stund verkar det som om Diego känner sig lite mindre blyg.

– Vi har inget vatten inne i huset utan måste hämta det från en brunn nära vårt hus, berättar han och fortsätter:

– I min familj hjälps alla åt att hämta vatten. Ibland är det jag som hämtar vattnet, ibland gör någon annan i familjen det. Sedan sparar vi vattnet i små plastdunkar inne i huset. Även om vattnet ser rent ut måste vi alltid koka det innan det går att dricka. Det kan nämligen finnas smuts som inte syns.

Intervjun är slut och Diego ser lättad ut. Nu kan äntligen fortsätta leka med sina kompisar.

Intervjuer och foton: Maurits Otterloo (Palestina), Sofie Kroon (Guatemala) och Josefine Antonsson (Sverige)

William Axelsson

Ålder: 12 år
Bor: i Hultsfred
Klubb: Hultsfreds SS
Intressen: Simma, spela fotboll, läsa

”Jag är ett riktigt vattendjur”

William, 12, har gillat att vara i vatten ända sedan han var med på babysim som liten. Nu tävlingssimmar han och drömmer om att vara med i SM.

Hur mycket simmar du?
– Jag tränar fyra gånger i veckan med tränare. Eftersom det inte finns någon mer i min åldersgrupp tränar jag ofta med de som är lite äldre. Ibland simmar jag själv, utan tränare, också.

Oj, det låter som mycket träning! Är det alltid roligt?
– Ibland kan det kännas jobbigt att packa väskan och åka hit. Men när jag väl kommit i vattnet är det alltid kul.

Vad är det bästa med simning?
– Det är kul att se hur jag utvecklas och hela tiden blir bättre och bättre. Sedan gillar jag att vara i vatten, det har alltid varit naturligt för mig. Jag är ett riktigt vattendjur. Det simsätt jag gillar mest är fjärilssim. Det är tungt, jobbigt och mycket teknik att tänka på. Men det är väldigt roligt.

Hur mycket tävlar du?
– Ibland så ofta som varannan helg. Det är kul att jämföra sig med andra och se hur bra man blivit. I vanliga fall är jag en dålig förlorare, men inte i simning.

Har du något mål med simningen?
– Jag sätter upp små mål hela tiden. Men mitt stora mål är att vara med och tävla i SM.

Text och foto: Josefine Antonsson

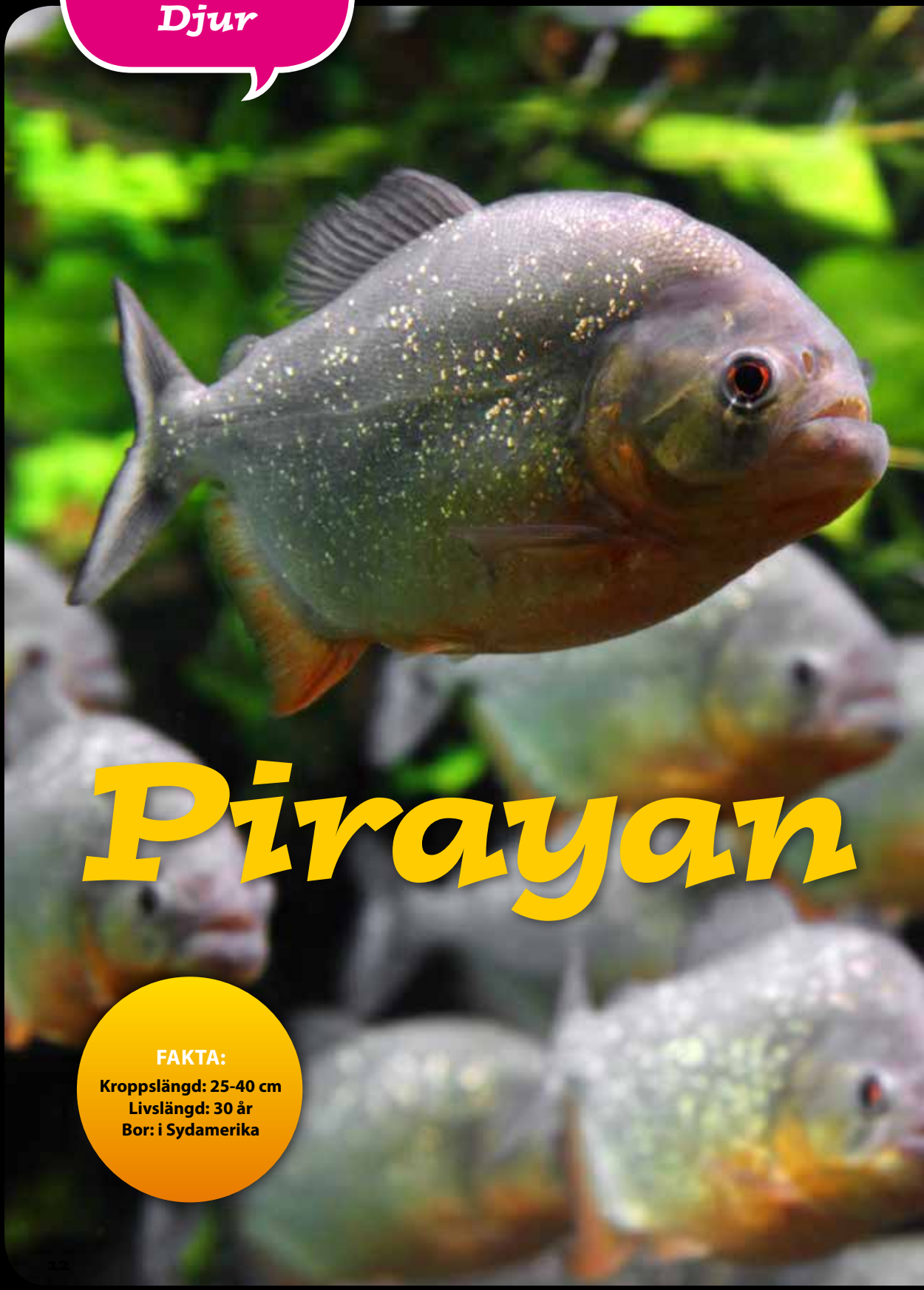

Pirayan

FAKTA:

Kroppslängd: 25-40 cm
Livslängd: 30 år
Bor: i Sydamerika

FOTO: ISTOCKPHOTO

Det du alltid undrat om Pirayan

Rafiki är nyfiken på pirayan. Det finns många myter och berättelser om hur den anfaller människor. Rafiki tar reda på hur det egentligen ligger till. Hur farlig är den egentligen – och i så fall varför?

Är pirayan farlig?

– Nej, pirayor är inte så farliga. Många tror att alla pirayor är köttätare – men de flesta är faktiskt vegetarianer. Rödbukspirayan och några av deras släktingar är köttätare.

Var lever den?

– Pirayan lever i Sydamerika. I floderna simmar de i jättelika stim. Hanen har en rödaktig strupe och en silvergul grundfärg, honan är något gulare. Hanen gör gropar i sanden under parningsleken.

Hanen och honan vaktar rommen de första dygnen, sedan jagar hanen bort honan. En lek kan ge upp till 1 000 ägg. Efter åtta dygn kan ynglen simma fritt. Pirayor växer snabbt och är fullvuxna på några år, då är de mellan 25 och 40 centimeter.

Gör pirayan någon nytta?

– Alla arter av pirayor är mycket viktiga i regnskogens ekosystem. De som äter kött är duktiga på att rengöra. De äter döda, sjuka och skadade djur och fiskar.

Pirayor som är växtätare sprider fröer och ser till att växter inte tar över i vattnet. De håller floderna öppna. Om pirayor inte fanns skulle flodområdena snabbt växa igen.

Äter den människor?

– Även om pirayor oftast inte attackerar människor, så ska man inte bada i floden Amazonas under torrperioden. Pirayor kan fastna i små vattensamlingar. De kommer inte vidare och maten tar slut. Eftersom de inte har ätit på länge skulle det kunna hända att de vill gnaga på en badare.

Går det att äta piraya?

– Ja, pirayan är lätt att fånga och god att äta, gärna grillad. Den som krokar loss pirayan ska vara försiktig – fisken biter hårt med sågtandsliknande tänder. Och såren kan vara svårläkta i det tropiska klimatet.

Trivs pirayan i Sverige?

– Ja, men bara om man har den i ett akvarium. De köttätande bör ha ett eget akvarium och de växtätande kan hållas i stora sällskapsakvarier. I ett akvarium kan de vara ganska skygga.

Eftersom pirayor har vassa tänder bör man vara försiktig när man sköter akvariet. Man behöver ha ett stort akvarium och med rötter i som ger skydd åt fiskarna.

Ett tips innan du skaffar en piraya är att läsa mycket om dem.

Text: Teresia Hördegård

Krysset

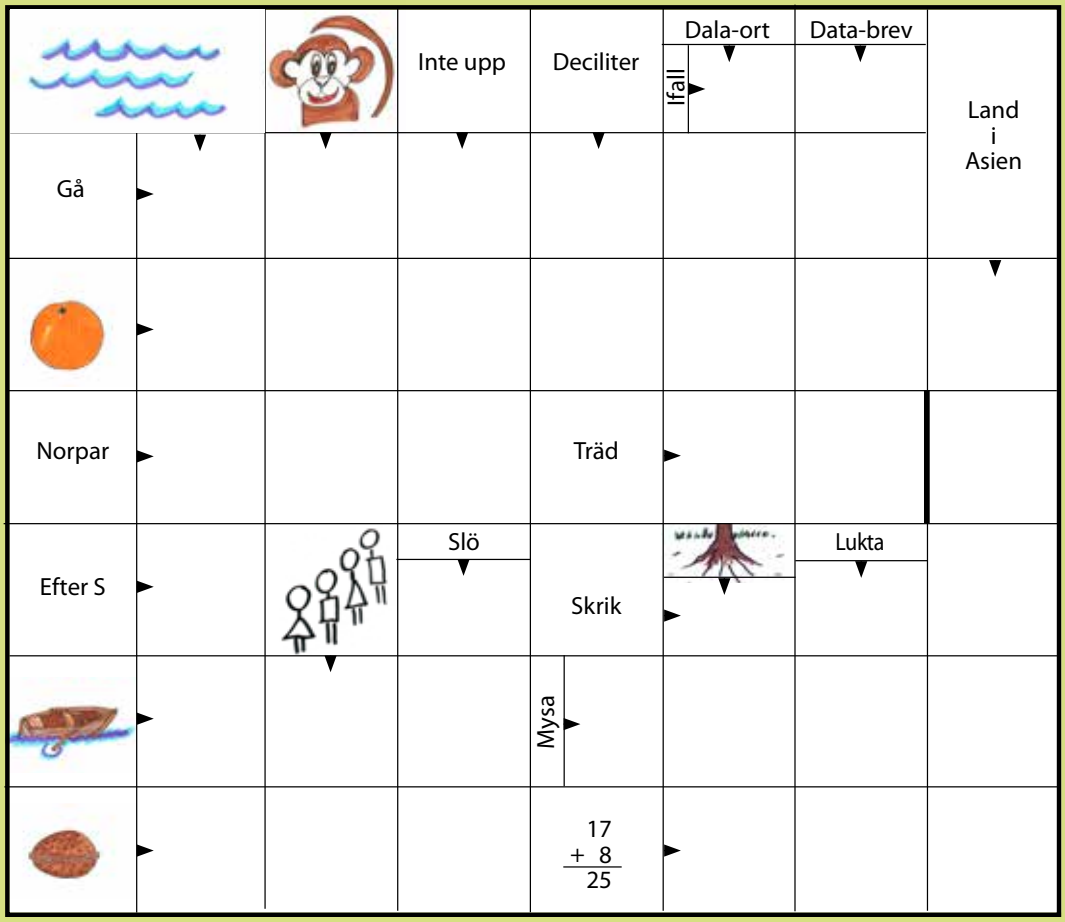

Konstruktion: Gunnel Rylander Illustration: Camilla Sköld

Kan du lösa Rafikikrysset?

Du kan vinna handgjorda saker från Tanzania!
Senast 1 mars 2015 vill vi ha din lösning.
Ta gärna en kopia på sidan så du inte behöver klippa sönder tidningen.

Skicka din lösning till Rafikikryss 1-2015”, Erikshjälpen, Box 1, 570 15 Holsbybrunn.
Glöm inte skriva namn och adress. Den 4 mars presenteras vinnarna på www.rafiki.se

Hämta vatten – snabbt!

Gör tre lag. Uppdraget är att hämta vatten och blanda en kanna saft.

Sätt en skylt på närmaste vattenkran: vattnet är slut! Eller som i Bangladesh: vattnet innehåller arsenik – förbjudet att dricka.

Lag 1 har ganska nära till en dunk med vatten – men där rinner det väldigt sakta.

Lag 2 har en vattenkran inom 50 meter. Men ni har bara små muggar att hämta med.

Lag 3 har en riktig dunk. Men er vattenkälla är långt, långt borta.

Vilket lag blandar saften snabbast? Och vilket lag får lägga mest energi på att få fram vattnet?

När saften är blandad kan ni dricka den.

Experimentera med vatten

Lura känseln!

**Sätt tre hinkar på en bänk.
I hinken till vänster har du varmt vatten (40° C),
i den till höger kallt vatten (0 – 10° C).
I mitten har du ljummet vatten (20° C).**

Kavla upp ärmarna. Håll vänster hand i det varma vattnet och höger hand i det kalla, samtidigt i en minut. Stoppa sedan snabbt båda händerna i det ljumma vattnet. Känns det lika varmt för båda händerna?

RAFIKI
Världen är full av nya kompisar!

Rafiki nr 78 (1-2015)

Rafiki betyder kompis på språket swahili. Skoltidningen passar för barn i de tidigare skolåren och tar på ett enkelt sätt upp barns vardag runt om i världen, visar på likheter och olikheter och lyfter barns rättigheter.

Prenumerationspris per år (4 nr) inkl frakt och moms.

1 ex	**per utgåva**	**50 kr**
30 ex	**per utgåva**	**250 kr**
100 ex	**per utgåva**	**800 kr**

Tidningen kommer i januari, mars, augusti och oktober.

Har ni frågor eller önskar annat antal tidningar än ovan är ni välkomna att höra av er på 0383-46 74 50 eller läs mer på www.rafiki.se.

Erikshjälpen och **IM** står bakom Rafikiprojektet. Informatörer är ute i skolor och berättar om barns lika värde och skapar kontakt mellan barn i Sverige och i andra länder. Arbetet bygger på barnkonventionen. Tillsammans med skolklasser gör Rafiki insatser för barn som inte har det så bra. Då får barn i Sverige se att det går att förbättra världen.

Rafiki stöds av Sida genom Svenska Missionsrådet.
Erikshjälpen och IM arbetar för barn och vuxna runt om i världen. En av våra viktigaste uppgifter att se till att barn får gå i skola. De får också bra mat och sjukvård.

Kontakta gärna våra informatörer för besök, ring 0709-37 33 06 eller 0709-37 33 08.

Utgivare: Erikshjälpen och IM
E-post: rafiki@rafiki.se
www.rafiki.se
Ansv.utgivare: Bengt Swerlander
Redaktion: Camilla Sköld, Andreas Hallman, Bitte Arréhn, Henry Hahne, Teresia Hördegård och Linus Edlund

ISSN 1401-4335 *
Layout: Gilla Design
Tryck: ÅkessonBerg
Rafiki är tryckt på Svanenmärkt papper med Svanenlicensierad produktion.

ERIKSHJÄLPEN
Individuell Människohjälp
www.erikshjalpen.se
www.manniskohjalp.se

Vatten

Bad i Bangladesh. På en ö i Jamunafloden bor det här gänget som gillar att bada.

Varmt och skönt. Att ta ett bad i en av Mexikos varma källor är något Rafiki vill göra oftare!

Ökenlandskap. Rafiki hittar inget vatten i öknen i Marsabit, Kenya. Elisabeth som du kan läsa om på sidan 4 bor i detta område.

Samling vid pumpen. – Jag brukar hämta vatten, säger Grace från Zimbabwe. Det är hon som är klädd i rött. Flickorna hjälps åt att pumpa upp vatten ur brunnen och bär sedan hem det.

Beställ Rafikis barn-rättsbok på webbsidan

Rent var det här. Före lunch får de yngre barnen hjälp med att tvätta sina händer på Nuru Center i Kenya.

Nästa Rafiki kommer i mars